

KAJIAN FILOLOGI SĀHĀ SAKARATUL MAUT WONTĒN TEKS SYIIR SĒKAR MĒLATI

THE STUDY OF PHILOLOGY AND IN DEATH IN THE TEXT SYIIR SĒKAR MĒLATI

Dening: Siti Fadzillah, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Panalitèn mēnikā ngēwrat gangsal ancasing panalitèn. Ancasing panalitèn mēnikā kanggé: (1) ngandharakēn *deskripsi naskah Syiir Sēkar Mēlati*, (2) ndamēl *transliterasi Aksārā Latin teks SSM*, (3) ndamēl *suntingan teks SSM*, (4) ndamēl *terjemahan teks SSM*, (5) ngandharakēn *sakaratul maut wontēn teks SSM*. Panalitèn mēnikā ngginakakēn *metode panalitèn filologi modern sĀhĀ metode panalitèn deskriptif. Metode panalitèn filologi modern dipunginakakēn kanggé naliti naskah kanthi irah-irahan Syiir Sēkar Mēlati. Sumber data panalitèn mēnikā naskah SSM koleksi pribadhinipun bapak Slamet. Bapak Slamet mēnikā salah satunggaling alumni Madrasah Diniyah Mahadud Tauhid Kragan Rembang taun 1986. Caranipun ngēmpalakēndata ngginakakēn lampahing panalitèn filologi, inggih mēnikā deskripsi naskah, transliterasi teksing aksārā Latin, suntingan teks kanthi ndamēl aparat kritik, terjemahan teks, sĀhĀ analisis. Cārā analisis data ngginakakēn cārā analisis deskriptif. Validitas ingkang kaginakakēn inggih mēnikā validitas semantik. Reliabilitas ingkang kaginakakēn inggih mēnikā reliabilitas intrarater sĀhĀ interrater. Asiling panalitèn mēnikā ngandharakēn gangsal bab. Kaping sapisan, ngandharakēn deskripsi naskah SSM ingkang taksih saé, sĕratanipun cĕthĀ sĀhĀ gampil dipunwaos. Kaping kalih, ndamēl transliterasi teks dipungarap kanthi ngĕwahi sĕratan aksārā Arab Pĕgon dados aksārā Latin. Kaping tigĀ, ndamēl suntingan teks edisi standar. Kaping sakawan, ndamēl terjemahan teks, wontēn wolu tĕmbung ingkang botĕn sagĕd dipun-terjemah-akĕn. Kaping gangsal, ngandharakēn bab ngĕngingi kawontĕnanipun tiyang sakaratul maut miturut agami Islam. Kawruh kasĕbut, inggih mēnikā babkawontĕnanipunsakaratul maut wontēn ing teks SSM kapĕrang dados kalih, inggih mēnikākawontĕnanipun tiyang sadĕrĕngipun sakaratul maut sĀhĀ sasampunipun sakaratul maut. Kawontĕnaning tiyang sadĕrĕngipun sakaratul maut kapĕrang dados tigĀ inggih mēnikā: (1) kagodhĀ sadĕrĕngipun sakaratul maut, (2) tandhanipun sakaratul maut, (3) nindakakēn tobat sadĕrĕngipun sakaratul maut. Wondĕné kawontĕnaningtiyang sasampunipun sakaratul maut kapĕrang dados nĕm inggih mēnikā: (1) nyĀwĀ mangrĕtosi jasadipun sĀhĀ kulĀwarganipun, (2) sambatipun nyĀwĀ nalikā dipunsirami, (3) sambatipun nyĀwĀ nalikā jasadipun dipunulĕsi, (4) sambatipun nyĀwĀ nalikā kaangkat dhatĕng kuburan, (5) sambatipun nyĀwĀ nalikā dipunatĕrakĕn dhatĕng kuburan, (6) sambatipun nyĀwĀ nalikā badhĕ dipunkubur.*

Pamijining tĕmbung: *kajian filologi, sakaratul maut, Syiir Sēkar Mēlati*

Abstract

This study contains five objectives of the research. The research was aimed: (1) to explain the description of the manuscript Syiir Sēkar Mēlati (2) to make the Latin text transliteration of SSM, (3) to make the text edits of SSM, (4) to make the translation text of SSM, and (5) to explain in death contained in the text of SSM. The method that used in this research was modern philology and descriptive research. The modern philology research method was used to examine the manuscript with the title Syiir Sekar Melati. The research data sources were the SSM transcript from private collection of Mr. Slamet. Mr. Slamet was the student of Madrasah Diniyah Mahadud Tauhid Kragan Rembang in 1986. Data collection techniques in this research used Philology ways with a script, the text transliteration in the form of the Latin alphabet, the text editing by making the criticism apparatus, translation, and analysis of the text. Data analysis that used was descriptive analysis technique. The validity of the data was obtain by using semantic validity. The reliability was measured by using intrarater and interrater reliability. The results of the study were explained in five chapters. First, explained the transcript description of SSM that still in good condition where its writing was clear and easy to read. Second, made the text transliteration by changing the writing Arabic script Pegon into Latin alphabet. Third, made the text editing, 27 edited words were found in the text of SSM. Fourth, made the translation of the text, and there were eight words that could not be translated that is written in the records of the translation. Fifth, the analysis of the SSM text described the circumstances of people in death according to Islam. Therefore, the chapter about in death was divided into two, namely, the people condition before in death and after death. The people condition before in death was divided into three sections, namely: (1) be tempted before in death, (2) mark in death, (3) do penance before in death. And then, the people condition after in death was divided into six sections, namely: (1) the soul can see his body and the family, (2) the lament soul when it will be washed, (3) the lament soul when their bodies would be was shrouded, (4) the lament soul when his body was taken to the cemetery, (5) the lament soul when his body escorted to the cemetery, and (6) the lament soul when it buried.

PURWAKA

Masyarakat Jawi mênikå salah satunggaling masarakat ingkang amaris kabudayan ingkang adi luhung. *Naskah* Jawi mênikå salah satunggaling kabudayan ingkang adi luhung inggih ngêwrat piwulang. Kanthi makatên, *naskah* Jåwimênikå ngêwrat bab manékå warnipagêsanganing masarakat jaman rumiyin, inggih ingkang magêpokan kaliyan bab sêjarah, silsilah, kukum sâhå pranatan, sastrå wayang, sastrå, piwulang sâhå suluk, agami Islam, primbon sâhå pawukon, bâså, *musik*, *tari-tarian*, *adat-istiadat*, lan sapanunggalipun (Behrend, 1990: v).

Saking mapintên-pintên jinising isi *naskah* Jawi mênikå kasêrat mawi aksårå Jåwå, aksårå Arab Pégon, sâhå aksårå Latin (Mulyani, 2012: 4). *Naskah* Jawi ingkang kasêrat mawi aksårå Arab Pégon mênikå dados sumbêr pasinaon wontên ing pasantrèn saking abad kaping XVI (Bruinessen, 1999: 27). Kitab-kitab ingkang kasêrat mawi aksårå Pégon mênikå wontên awujud gancaran, *syiiran*, lan sapanunggalipun.

Salah satunggaling sêratan ingkang kalêbêt jinising *naskah* awujud *syiiran*, inggih mênikå anggitanipun Li Abi Muhammad Al-Hajawi kanthi irah-irahan *Syir Sêkar Mêlati*, ingkang kasêrat mawi aksårå Arab Pégon. *Syir Sêkar Mêlati* mênikå ngandharakên kadospundi kawontênanipun tiyang sadèrèngipun *sakaratl maut* sâhå kawontênanipun tiyang sasampunipun nglampahi *sakaratl maut*.

Adhêdasar andharan ing nginggil, wontên panalitèn mênikå, *Syir Sêkar Mêlati* salajêngipun dipunsêbut *SSM* dipundadosakên *sumber data* panalitèn. Salah satunggaling cârå kanggé ngrêmbag *SSM* inggih mênikå kanthi cârå

panalitèn *filologi*. Lampahing panalitèn *filologi* mênikå katindakakên kanthi urutaning panalitèn tartamtu. Wondéné urutaning lampahing panalitèn *filologi*, inggih mênikåndamêl *deskripsi naskah* utawi kawontênaning *naskah*, ndamêl *transliterasi teksaksårå* Latin, ndamêl *suntingan teks*, ndamêl *terjemahan teks*, sâhå ngandharakên *sakaratl maut* wontên *teks SSM*.

GEGARAN TEORI

Filologi miturut inggih mênikå sêratan astå ingkang ngêwrat sadâyå pikiran sâhå pangraosan mawi asiling budyaning bângså ing jaman rumiyin. (Baroroh-Baried, 1985: 54). Pamanggih sanèsipun, *filologi* inggih mênikå *studi teks* inggih satunggaling *studi* ingkang nindakakên *kritik teks* (Suryani, 2012: 3). Wondènè, *filologi* minångkangèlmi ingkang nyinau bab masarakat jaman rumiyin lumantar asiling sêratan utawi *teks* ingkang ngêwrat bâså, kasusastran, sâhå kabudayan, inggih ingkang awujud *naskah* kanthi nindakakên *kritik teks*.

Kados ngèlmi sanèsipun, panalitèn *filologi* ugi wontên *objek* panalitèn, inggih mênikå *naskah* sâhå *teks*. *Naskahsagêd* dipunmangrêtosni pangraosipun tiyang gêsang ing jaman rumiyin ugi mangrêtosni *adat-istiadat* sâhå *tradisi* masarakatipun (Suyami, 1996: 220). Sulistyorini (2015: 18) bilih *naskah* inggih mênikå salah satunggaling karya tulis ingkang ngêwrat *pikiran* sâhå pangraos wujudipun pirantos, kados tâ, daluwang, buku, utawi jinispun.

Saking pangrêtosan *naskah* ing nginggil sagêd kapêndhêt dudutanipun bilih *naskah* inggih mênikå sêratan ingkang nyerat wohing *pikiran*

sâhâ pangraosing masarakat jaman rumiyin, ingkang dipunsêrat ing lontar, daluwang, buku, utawi jinisipun.

Teks inggih mênikâ anggitan ingkang ngêwrat samukawising agêsang ingkang magêpokan kaliyan sadâyâ prakawis-prakawis ingkang sampunkalampahan (Mulyani, 2013: 101). Chamamah-Soeratno (2003: 7) *teks* inggih mênikâ sêratan ingkang ngêwrat *informasi* gayut kaliyan pagêsanganing tiyang ingkang tuwuh wontên ing masarakat jaman rumiyin mênâpâ déné masarakat jaman samênikâ. *Istilahteks* wontên ing *filologi* têngêsipun bab ingkang *abstrak* utawi andharan ingkang kawrat ing salêbêting *naskah*.

Metode suntingan standar inggih ingkang dipunginakakên mênikâ ngêdalakên *naskah* kanthi nglêresakên kalêpatan-kalêpatan, sâhâ éjaanipun dipunjumbuhakên kaliyan éjaan ingkang sampun lumampah (*EYD*). Dados, *aparât kritik* mênikâ ngêwrat têngbung-têngbung ingkang sampun dipun-sunting sâhâ andharan tumrap têngbung-têngbung kasêbut. Kaping sakawan, *terjemahan* inggih mênikâ ngêwahi bâsâ saking basaning *teks* utawi bâsâ *sumber*-ipun utawi bâsâ ingkang dipunpilih kajumbuhakên kaliyan ancasiipun (Mulyani, 2012: 21). *Metode terjemahan harfiah, isi/makna*, sâhâ *bebas* ingkang katindakakên kanthi *kontekstual* (Darusuprta, 1984: 9).

Syiiran inggih mênikâ salah satunggaling jinissaking têngbung sâhâ lagu ingkang ngrêmbakâ wontên ing masarakat muslim, inggih ing pêsantrèn-pêsantrèn sâhâ langgar-langgar utawi masjid wontên ing kampung (Chamim, dkk, 2003:

37). Andharan mênikâ bêtâ kaliyan andharanipun Bisri (2010: 73), bilih *syiiran* inggih mênikâ gêguritan ingkang wujudipun *nazham* inggih têngbungipun katâtâ kanthi runtut sâhâ *bersajak*. Saking andharan ing nginggil, sagêd dipunmangrêtos bilih *syiiran* inggih mênikâ sastrâ lisan ingkang wujudipun gêguritan utawi *sajak* ingkang dados kasênan wontên ing pasantrèn.

Mawi saking Baoesastrâ Jawi, *sakaratul maut* utawi sakarat inggih mênikâ kongah-kangèhing manawi badhê dipunrucat nyawanipun. Miturut Al-Asyqar (2011: 37) *Sakaratul maut* inggih mênikâ sisahing tiyang ingkang badhé pêjah. Pêjah mênikâ botên sagêd dipunmangrêtos dening tiyang gêsang. Ashry (2014: 18) ngandharakên bilih,

“Death is simply the end of our life in this world, but not the end of our existence. It is the bridge we all have to cross to the Next World, Hereafter.”

Têngêsipun, *kematian* inggih mênikâ pungkasaning pagêsangan wontên ing donyâ, ananging botên kawusanan pagêsangan salajêngipun. *Kematian* inggih mênikâ pirantos kanggé nggayutakên dhatêng gêsang salami-laminipun, inggih mênikâ wontên ing *alam baka*.

CARA PANALITEN

Panalitèn mênikâ ngginakakên *metode* panalitèn *filologi modern* kanthi *metode deskriptif*. Panalitèn *filologi modern* dipunginakakên kanggé naliti *teks SSM* ingkang kasêrat kanthi aksârâ Arab Pégon. *Metode deskripsi* ing panalitèn mênikâ dipuntindakakên kanggé madosi sâhâ nêmtokakên *data* panalitèn saking isining *naskah SSM*.

Sumber data ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênika, inggih *teksSyiir Sékar Mêlati*. *SSM* minangka karya sêratan dipunanggit déning Li Abi Muhammad Al-Hajawi. *Teks SSM* mênika kasêrat kanthi aksara Arab Pégon kathi bаса Jawi énggal sah kalêbêt *naskah* piwulang. *Naskah SSM* mênika koleksipribadhinipun Bapak Slamêt minangka *alumni* Madarasah Diniah Mahadud. *Teks SSM* mênika umuripun kirang langkung 76 taun, kasêrat rikala 1940 M.

Wontên ing panalitèn mênika anggènipun ngêmpalakên *data* dipuntindhakakên kanthi caramaos sah nyêrat. Wondéné cara ngêmpalakên *data* ngginakakên lampahing panalitèn *filologi* kaandharakên kados makatên.

Deskripsi naskah katindakakên kanthi ngandharakên kawontênaning *naskah* sah *teks SSM* mawi *tabel*. *Tabel* mênika dipundamêl *kartu data*. Salajêngipun, *kartu data* mênika dipundamêl *deskripsi* wontên salêbêtipun *tabel*. *Deskripsi naskah* mênika ngêwrat papan panyimpêning *naskah*, irah-irahaning *naskah*, kawontênaning *naskah*, lsp.

Transliterasi teks SSM kanthi aksara Latin ngginakakên kalih *metode transliterasi diplomatik* sah *transliterasi standar*. *Transliterasi diplomatik* dipunginakakên kanggé ndamêl alih tulis sêrataning *teks* tumrap têngbung ingkang kanthi bаса Arab. Wondéné *transliterasi standar* dipunginakakên kanggé alih tulis sêrataning aksara ingkang kasêrat kanthi têngbung abasa Jawi.

Suntingan teks ing panalitèn mênika katindakakên kanthi *metode suntingan standar*

adhêdasar *Baoesastra Djawa* (Poerwadarminta, 1939), *Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa Huruf Latinyang Disempurnakan* (Balai Bahasa Yogyakarta, 2006), sah dipunjumbuhakên kaliyan *konteks-ipun*. Asiling *suntingan teks* mênika kaajab sagêd ngasilakên *teks* ingkang rêsik saking *korup*. Salajêngipun, asiling *suntingan teks* mênika kaandharakên ing *aparatur kritik*.

Terjemahanteks ing panalitèn mênika katindakakên kanthi nggantos bаса Jawi kanthi undha-usuk ngoko dados bаса Indonesia Panalitèn mênika ngginakakên *terjemahan harfiah*, *terjemahan isi* sah *terjemahan bebas*. *Terjemahanteks* dipuntindakakên adhêdasar *Baoesastra Djawa* (Poerwadarminta, 1939), *Bausastra Jawa-Indonesia* (Prawiroatmojo, 1992), buku *Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa Huruf Latinyang Disempurnakan* (Balai Bahasa Yogyakarta, 2006), sah dipunjumbuhakên kaliyan *makna* wontên salêbêting *teks SSM*.

Jumbuh kaliyan *teknik* ngêmpalakên *data* inggih mênika maos sah nyerat *teks*, awit saking mênika *instrumen* panalitèn wontên panalitèn mênika ngginakakên *instrumen bantu*, inggih mênika *kartu data*. *Kartu data* mênika kanggé nyêrat *data* ingkang kasêrat ing *naskah SSM*. *Kartu data* mênika dipunginakakên kanggé nyathêt asiling (1) *deskripsi naskah* (2) *transliterasi* sah *suntingan* (3) *aparatur kritik*, (4) *terjemahan teks*, sah (5) pangrêmbagipun *sakaratur maut* wontên *teks SSM*

Cara *analisis data* ingkang dipunginakakên wontên panalitèn mênika, inggih *analisis deskriptif* ingkang nggambarakên kanthi cêthah sah lêrês lumantar *indikator-indikator-*

ipun. Rêroncèning *analisis data* miturut Surachmad (1968: 119) wontên sakawan inggih mênikå ngêmpalakên *data*, salajêngipun ndamêl *klasifikasi data*, *analisis data*, sâhå damêl *penginterpretasian* utawi *pendeskripsian*.

Keabsahan data ing salêbêting panalitèn ngginakakên têtimbangan *validitas* sâhå *reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakakên inggih mênikå *validitas semantik*. Wondéné *Reliabilitas* ingkang dipunginakakên inggih mênikå *reliabilitas intrarater* sâhå *reliabilitas interrater* (Kaelan, 2005: 175).

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

Irah-irahan *naskah* ingkang dipunginakakên wontên panalitèn mênikå *naskah Syiir Sêkar Mêlati*. Irah-irahan kasêbut kasêrat wontên ing samak ngajêng sâhå wontên kâcå satunggal ing salêbêting *teks*. *Naskah SSM* mênikå dipunsimpên déning Bapak Slamet minångkå *koleksi pribadi*-nipun. Bapak Slamet mênikå salah satunggaling *alumni* Madrasah Diniah Mahadut Thauhid Kragan Rembang taun 1986.

SSM kasêrat ing Kajen Juwana Pati rikålå tanggal 19 Rêjêb, taun 1940 Masèhi. Wondéné umur *naskah SSM* sagêd dipunmangrêtos inggih mênikå kirang langkung 76 taun. Bab mênikå kasêrat wontên ing kâcå 15 inggih mênikå. Sêrataning *naskah SSM* mênikå ngginakakên aksârå Arab Pégon kanthi *harakat* ugi awujud sêratan cithak. Sêratanipun *teks* ngginakakên mangsi warni cêmêng sâhå taksih cêthå dipunwaos.

SSM kasêrat ngginakakên bâså Jawi énggal kanthi dhapukan *Syiir* utawi gêguritan. Undhå-usuking bâså ingkang dipunginakakên ing *teks SSM* inggih mênikå bâså ngoko. Bâså ngoko kapanggihakên bilih kathah têtambung-têtambung ingkang asring ngginakakên panambang -é.

Transliterasi teks ing *SSM* dipuntindakakên kanthi cârå nggantos jinising aksârå saking aksârå Pégon dhatêng aksârå Latiningkang dipunjumbuhakên kaliyan *ejaan* utawi aturan ingkang lumampah. *Transliterasi teks SSM* wontên panalitèn mênikå ngginakakên *metode transliterasi diplomatik* sâhå *transliterasi standar*. *Transliterasi diplomatik* dipunginakakên kanggé ndamêl alih tulis sêrataning *teks* tumrap têtambung-têtambung ingkang kasêrat ngginakakên bâså Arab. Wondéné *metode transliterasi standar* dipunginakakên kanggé alih tulis sêrataning aksârå ingkang kasêrat kanthi têtambung-têtambung bâså Jawi.

Sasampunipun nindakakên *transliterasi teks*, salajêngipun wontên *Suntingan teks*. Wontên ing *penyuntingan teks* mênikå têtêp nggatosakên *karakteristik ejaan*, *variasi ejaan* sâhå *kekhasan*-ipun *teks SSM*. Anggènipun nglêrêsakên sagêd awujud nambah, ngirangi, utawi nggantos têtêmbungan salêbêting *teks* kanthi *kontekstual*. Wondéné têtambung ingkang dipunsunting gunggungipun 27 têtambung. Têtambung kasêbut kaandharakên ing *aparatur kritik*.

Terjemahan ingkang dipunginakakên ing panalitèn mênikå wontên tigang *metode terjemahan* inggih mênikå *terjemahan harfiah*, *terjemahan isi* utawi *makna*, sâhå *terjemahan*

bebas. *Terjemahan* wontên panalitèn mênikâ tumrap *teks* ingkang kasêrat ngginakakên bâsâ Jawi, dados katindakakên kanthi cârâ ndamêl alih-basaning *teks* saking bâsâ Jawi dhatêng bâsâ Indonesia.

Terjemahanharfiah katindakakên kanthi ndamêl *terjemahan*-ipun têngbung mbâkâ têngbung ingkang têngsipun cêlak kaliyan bâsâ asalipun. Manawi *terjemahan teks SSM* botên sagêd dipun-*terjemah*-akênkanthi *terjemahan harfiah*, salajêngipun kanthi *terjemahan isi* utawi *makna*, salajêngipun, kaginakakên *teks SSM* dipun-*terjemah*-akên mawi *terjemahan bebas*. *Terjemahan bebas* mênikâ cârâ alih bâsâning *teks* saking bâsâ Jawi dhatêng bâsâ Indonesia kanthi *bebaskontekstual* botên nilarakên isi ingkang kawrat ing *teks SSM*.

Wontên *terjemahan* mênikâ ugi ndamel cathêtan *terjemahan* inggih kanggé ngandharakên bilih wontên têngbung-têngbung ingkang awrat dipunalih basakakên. Cathêtan *terjemahan* mênikâ kanggé nggampilakên anggènipun nêngêsi têngbung ingkang dipun-*terjemah*-akên. Kapanggihakên 8 têngbung ingkang botên sagêd dipun-*terjemah*-akên inggih mênikâ têngbung *dhahir*, *nazak*, *sadqah fatihah*, *fardlu 'ain*, *azalinya*, *fadlal*, *yamut*, sâhâ *iblisulla'in*.

Panalitèn mênikâ ngandharaken babsakaratul *maut* wontên *teks SSM*. Kawontênanipun tiyang *sakaratul maut* wontên *teks SSM* kasêbut kapérang dados kalih *tabel*, inggih kados mênâpâ kawontênanipun tiyang sadèrèngipun *sakaratul maut* sâhâ kados mênâpâ kawontênanipun tiyang sasampunipun *sakaratul maut*. Saking kalih

kawontênanipun tiyang *sakaratul maut* ing *teks SSM* kawahyakakên ing ngandhap mênikâ.

Tiyang ingkang sadèrèngipun nglampahi *sakaratul maut* mênikâ sagêd kagodhâ saking iblis, godhaan menikâ wontên kathah jinisipun. Bab mênikâ kados ingkang kaandharakên wontên *teks SSM* kâcâ 3 ing ngandhap mênikâ.

/o/ ing halé bangêt akèhé gudhâ / nalikâ nyâwâ tutug nêng dhâdhâ //

/o/ lan warnâ-warnâ mungguh rupané / lan akèh bangêt âpâ dalané //

Nalikâ nyâwâ wontên ing dhâdhâ, tiyang ingkang nglampahi *sakaratul maut* langkung gampang kagodhâ. Godhanipun Iblis sâhâ marginipun kathah sangêt jinisipun.

Tandhanipun *sakaratul maut* mênikâ nalikâ tiyang dipunrucat nyawanipun utawi pisahing nyâwâ kaliyan raganipun. Inggih sapisan dipuntilarakên nyâwâ inggih mênikâ suku rumiyin, kalajêngakên wêntis sâhâ pupu. Kanthi cârâ ingkang sami, satunggal bâkâ satunggal badan mênikâ ngraosakên *mati rasa* sâhâ ngraosakên sakit kados dipuniris-iris (Islam, 2004: 31). Bab mênikâ kados ingkang kaandharakên wontên *teks SSM* kâcâ 4 sâhâ 6 ing ngandhap mênikâ

/o/dêlêngâ dhéwé pèriné payahé / wong arêp mati tingkah polahé //

/o/pâdhâ mêtêcil mâtâ loroné / lambéné nincing cangkêm bisuné //

/o/ ilat mêngkêrêt cangkêmé kancing / sarânâ têtêp budhêgé kuping //

/o/ lan pâdhâ munjuk lah pèringsilané / sartané metu banyu riwéné //

/o/ ros-rosan kabèh katingalané / lah pàdhà
ijo mungguh rupané //

/o/ lan mati dhisik dêlamakané / nuli wêntisé
karo-karoné //

/o/ nuli amunjuk tutug dhadhané / kabèh
gaotå siji-sijiné //

Sakaratul maut raosipun sakit sangêt, têngesipun tiyang badhé pejah mênikå rêkaos nalikå nyåwå dipunrucat. Paningalipun mécicil, lathinipun nincing, sàhå tutukipun mbisu, pramilå tiyang mênikå botên sagêd ngucap amargi ngampêt sakit ingkang sangêt. Toyå riwênipun mêdal sadåyå sàhå ros-rosanipun ngantos katingal warni ijêm. Salajêngipun, pêjah rumiyin dêlamakanipun nuntên pêjah wêntisipun. Sadåyå badan pêjah satunggal bâkå satunggal nalikå nyåwå dumugi ing dhådha.

Kanggé wêwékå supados botên pêjah kanthi *su'ul khatimah*, tiyang ingkang kédah nindakaken sadåya dhawuh-Ipun sàhå nêbihi sadåyå awisan-Ipun Allah ta'ala. Sampun ngantos dèrèng nglampahi tobat nyawanipun sampun dipunrucat. Bab mênikå jumbuh kaliyan *teks SSM* kâcå 5 sàhå kâcå 6 kados ing ngandhap mênikå.

/o/ têngésé nyåwå tutug gorokan / ora nêrimå
såpå Pangéran //

/o/ sabab wus tutup lawangé tobat / sirå sakiki
yå åjà sambat //

Adhêdhasar cuplikan *syiir* ing nginggil dipunandharakên bilih Gusti Allah mênikå botên narimå tobat bilih nyåwå sampun dumugi ing gorokan, sinaoså sambat nyuwun tulung amargi sampun katutup kontêning tobat.

Bilih Pangéran sampun ngutus malaikat maut kanggé ngrucut nyåwå, tiyang gêsang botên sagêd nolak takdiripun. Bab mênikå jumbuh kaliyan

syiir wontên *teks SSM* kâcå 7 kados ing ngandhap mênikå.

/o/ Allah ta'ala nuli ngêndikå / hé malaikat
gåwå balikå //

/o/ kawulå ingsun iku nyawané / kabèn
ningali marang badané //

/o/nèng têngah omah dèn sèlèhaké / juru
nyåwa wêruh marang awaké//

/o/ sartané wêruh marang ahliné / sing bungah
susah åpå atiné //

Nalikå Allah Swt sampun ngutus dhatêng malaikat maut kanggé ngrucut nyawanipun, inggih supados nyåwå mênikå sagêd mangrêtos dhatêng badanipun piyambak sàhå kulåwarganipun.

Katrangan bab kadospundi sambating nyåwå nalikå dipunsirami wontên *teks SSM* kaandharakên ing kâcå 7 dipunlajêngakên ing kâcå 8.

/o/ sambaté nyåwå ing nalikané / jarik dèn
copot saking badané //

/o/ arêp dèn dusi iku mêngkéné / dhuh dhêmi
Allah bangêt larane //

/o/ hé pårå dulur ingkang nocèni / pun sêru-
sêru sabab tatuné //

/o/ labété *nazak* dèrèng dhå sirnå / yèn nyopot
jarik alon-alonå //

Saking cuplikan *teks SSM* ing kâcå 7 sàhå 8 ing nginggil bilih nyåwå mênikå sambat ngraosakên sakit nalikå rasukanipun dipunuwal. Nalikå rasukanipun dipunuwal, sambatipun inggih mênikå “dhuh dhêmi Allah sakit sangêt, sampun sêru-sêru wontên tatunipun *nazak*, bilih nguwali rasukanipun inggih radi lirihi”.

Miturut *teks SSM* ngandharakên bilih nyâwâ sambat nalikâ dipunulêsi inggih menikâ kasêrat ing kâcâ 8 kados ing ngandhap mênikâ.

/o/ sirah lan rai pun bungkus riyin / jalaran kulâ sangêt kêpéngin //

/o/ badhé sumêrêp dhatêng rainé / ahli kawulâ samudayané //

/o/ wit niki mângsâ lah pungkasané / kulâ ningali dhatêng rainé //

Nalikâ tali mori dipunubêdakên ing sukunipun sâhâ pasuryanipun badhé dipuntutup, ing riku nyâwâ njêrit, swantênipun santêr sanget. Sambatipun inggih mênikâ nyâwâ taksih kapéngin ningali pasuryanipun pârâ sadhèrèkipun.

Nyâwâ mênikâ sambat malih, botên purun énggal-énggal dipunkubur. Bab menikâ kaandharakên wontên *teks SSM* kâcâ 8 kados ing ngandhap mênikâ.

/o/ iku angucap mayit mêngkéné / pârâ sêdhèrèk pakêmpalan //

/o/ tiyang kang sami mikul badhéné / mbêktâ kawulâ ing kuburané //

/o/ mangké rumiyin ampun kêsêsâ / kulâ képéngin badhé amirsâ //

Sambatipun inggih mênikâ botên purun énggal-énggal dhatêng kuburan amargi badhé pamitan dhatêng sadâyâ sadhèrèkipun. Bab mênikâ sampun katrangakên wontên ing hadits riwayat Imam Bukhari No. 1291, *terjemahan*-ipun kados ing ngandhap mênikâ.

“Jika jenazah diletakkan lalu dibawa oleh para pemandu di atas pundak mereka, maka jika jenazah tersebut termasuk orang shalih (semasa hidupnya) maka dia akan berkata;Dan jika ia bukan dari orang shalih, maka dia akan berkata; Celaka, kemana mereka akan membawanya...”(HR. Bukhari No.1291)

Nyâwâ mênikâ taksih sambat nyuwun pitulungan dhatêng kulâwarganipun supados dipunatêrakên dumugi kuburan. Bab mênikâ katrangakên wontên *teks SSM* kâcâ 11 kados ing ngandhap mênikâ.

/o/ lah dulur kabèh mbok iyâ éling / ing awak ingsun mèluâ ngiring //

/o/ becik tutugnâ têkan kuburan / yèn sirâ tilik dhak kêsamaran //

Sambating nyâwâ inggih mênikâ nyuwun pitulungan dhatêng kulâwarganipun, supados mayitipun dipunatêrakên dumugi kuburan. Wondéné sadhèrèkipun ingkang taksih gêsang sagêd kémutan makamipun mapan wontên pundi. Bab mênikâ sampun katrangakên wontên hadits riwayat Al-Bukhari dari hadits Abu Hurairah, *terjemahan*-ipun kados ing ngandhap mênikâ.

“Barang siapa yang mengikuti jenazah seorang Muslim karena iman dan mencari ridha Allah Swt., ia bersamanya sampai dishalatkan dan selesai penguburannya maka ia sesungguhnya pulang dengan dua qirath, sedangkang tiap qirath seperti gunung Uhud.” (HR. Al-Bukhari dari hadits Abu Hurairah).

Inkang pungkasan inggih mênikâ mayit dipunkubur. Sambatipun inggih mênikâ nyuwun pitulungan dipunkintuni *sadaqah fatihah*. Kanthi dipunkintuni dongâ, nyâwâ mênikâ sagêd ngraosakên bingah wontên ing *alam kubur*. Wondéné bab ngéngingi sambating nyâwâ nalikâ mayitipun badhé dipunkubur wontên *teks SSM* kâcâ 11 kasêrat kados ing ngandhap mênikâ.

/o/ angucap manèh âpâ nyawané / hé ahli waris sakabèhané //

/o/ ing artâ ingsung dhâ ngumpulaké / anging prêluné tak tinggalaké //

/o/ ing sirå kabèh lah saikiné / åjà kok lali
sabên dinané //

/o/ ing awak ingsun bècik kirimå / lawan
fatihah shodqah sing lomå //

/o/ åjà kok gèlå sirå ngirimi / barang kang
dadi bungahnå mami //

Adhêdhasar cuplikan *syiir kâcå* 11 ing
nginggil kawahyakakên bilih mayit nalikå
dipunkubur wontên ing *liang lahat*, nyawanipun
sambat nyuwun dipunkintuni dongå saking
kulåwarganipun ingkang taksih gêsang. Dongå
mênikå salah satunggaling amal shalih, inggih
mênikå inggih mênikå *shadaqah jariyah*, ngèlmi
ingkang mumpangat, sâhå putrå shalih ingkang
kirim dongå. Bab mênikå kaandharakên wontên
hadits riwayat Muslim saking hadits Abu Hurairah
Radhiyallahu Anhu. *Terjemahan*-ipun kados ing
ngandhap mênikå.

“*Apabila anak Adam mati, maka terputuslah
segala amalnya, kecuali tiga perkara:
Shadaqah jariyah, ilmu yang bermafaat, atau
anak shalihyang mendoakan dia.*” (HR.
Muslim)

DUDUTAN

1. *Deskripsi naskah* ngasilakên andharan tumrap
Kawontênaning *naskah SSM* taksih saé, warni
dlancangipun taksih rêsik, lêmbaraning
naskah taksih jangkêp, sêratanipun cêthå sâhå
gampil dipunwaos.
2. *Transliterasi sâhå Suntingan teks
SSM*ngginakakên *transliterasi* kanthi aksårå
Latin katindakakên ngginakakên *metode
transliterasi diplomatik sâhå transliterasi
standar*. Salajêngipun wontên 27 têmbung
ingkang dipun-suntingan
ingkangkawahyakakên ing *aparatur kritik*.

3. *Terjemahan teks SSM*ingkang kasêrat kanthi
bâså Indonesia.

4. Kawruh *babsakaratul mautiling teks SSM*
kapérang dados kalih, inggih kados mênåpå
kawontênanipun tiyang sadèrèngipun
sakaratul maut sâhå sasampunipun *sakaratul
maut*. Tiyang sadèrèngipun nglampahi
sakaratul maut kasêbut wontên 3 inggih
mênikå: (1) kagodhå sadèrèngipun *sakaratul
maut*, (2) tandhanipun *sakaratul maut*, (3)
nindakakên tobat sadèrèngipun *sakaratul
maut*.

Salajêngipun kawontênanipun tiyang
sasampunipun nglampahi *sakaratul maut*
kasêbut wontên nêmbung inggih mênikå: (1)
nyåwå mangrêtosasi jasadipun sâhå
kulåwarganipun, (2) sambatipun nyåwå nalikå
dipunsirami, (3) sambatipun nyåwå nalikå
jasadipun dipunulêsi, (4) sambatipun nyåwå
nalikå kaangkat dhatêng kuburan, (5)
sambatipun nyåwå nalikå dipunatêrakên
dhatêng kuburan, (6) sambatipun nyåwå
nalikå badhé dipunkubur.

KAPUSTAKAN

- Al-Hajawi, Li Abi Muhammad. 1376 H. *Syair
Sêkar Mêlati*. Kudus: Menara Kudus.
- Al-Asqalani, Ibn Hajar. 2013. *Bulughul Maram*.
Bandung: Mizan Pustaka.
- Al-Asyqar, Umar Sulaiman. 2011. *Ensiklopedia
Kiamat, dari Sakaratul Maut hingga Surga-
Neraka*. Jakarta: Zaman.
- Ashry, Zeinab Hassan. 2014. *Death Crossing the
Bridge to the Hereafter*. Kuwait: Islam
Presentation Committee.
- Baroroh-Baried, Siti, dkk. 1985. *Pengantar Teori
Filologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan

- Pengembangan Bahasa: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Behrend, T. E. (et. al). 1990. *Katalog Induk Naskah-naskah Nusantara: Museum Sonobudoyo Yogyakarta. Jilid I*. Jakarta: Djambatan.
- Bisri, A. Mustofa. 2010. *Koridor, Renungan*. Jakarta: Kompas Media Nusantara.
- Bruinessen, Van Martin. 1999. *Kitab Kuning Pesantren dan Tarekat*. Bandung: Mizan.
- Chamim, Asykuri Ibnu. dkk. 2003. *Purifikasi dan Reproduksi Budaya di Pantai Utara Jawa, Muhammadiyah dan Seni Lokal*. Surakarta: Studi Budaya dan Sosial Universitas Muhammadiyah Surakarta.
- Chamamah-Soeratno, Siti. 2003. *Filologi sebagai Pengungkap Orisinil dan Transformasi Produk Budaya*. Makalah Pembukaan Kuliah Program Pasca sarjana, Jurusan IlmuHumaniora, Program Pascasarjana UGM, Yogyakarta.
- Darusuprpta.1984. *Beberapa Masalah Kebahasaan dalam Penelitian Naskah*. Ceramah Kebahasaan dan Kesastraan. Balai Penelitian Bahasa Yogyakarta.
- Islam, Khawaja Muhammad. 2004. *Mati itu Spektakuler*. Jakarta: Serambi Ilmu Semesti.
- Kaelan.2005. *Metode Penelitian Kualitatif bidang Filsafat*. Yogyakarta:Paradigma
- Mulyani, Hesti. 2012. *Membaca Manuskrip Jawa*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- _____. 2013. *Komprehensi Tulis*. Yogyakarta: Astungkāra Media.
- Prawiroatmodjo, S. 1992. *Bausastra Jawa-Indonesia*. Jakarta. CV Haji Masahung.
- Poerwadarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia: J.B. Wolters 'Ultgevers-Maatschappij. N. V.
- Sulistyorini, Dwi. 2015. *Filologi dan Penerapannya*. Malang: Madani.
- Surachmad, Winarno. 1968. *Research Pengantar Metodologi Ilmiah*. Bandung: Badan Penerbit IKIP.
- Suryani, Elis. 2012. *Filologi*. Bogor: Ghalia Indo.
- Suyami. 1996. *Pengembangan Model Naskah-naskah Jawa. Kongres Bahasa Jawa II. Makalah Sastra*. Batu, Malang Jawa Timur